

Senni Heiskanen

SAARIJÄRVEN KANTELEEN SOITTO-OPAS

**Opinnäytetyö
CENTRIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Musiikin koulutusohjelma
Toukokuu 2019**

TIIVISTELMÄ OPINNÄYTETYÖSTÄ

Centria-ammattikorkeakoulu	Aika Toukokuu 2019	Tekijä/tekijät Senni Heiskanen
Koulutusohjelma Musiiikin koulutusohjelma		
Työn nimi SAARIJÄRVEN KANTELEEN SOITTO-OPAS		
Työn ohjaaja Riitta Kossi	Sivumäärä 27	
Työelämäohjaaja Riitta Kossi		
<p>Opinnäytetyössä käsiteltiin Saarijärven kantele soitto-oppaan työstämistä ja soittimelle nuotintamisen tutkimista. Nuotinnut kappaleet ovat perinteisiä Saarijärven kanteleella soitettuja kappaleita pääasiassa Keski-Suomen alueelta. Kirjalliseen työhöni olen kirjoittanut ajatuksiani sekä pohdintaa Saarijärven kanteleen tutkimuksesta, soittimen soittamisesta, sen nykytilasta ja tulevaisuudesta sekä soitto-oppaan työstämisprosessista.</p> <p>Opinnäytetyöni pohjaa vahvasti omiin kokemuksiini ja tietooni kanteleensoittajana sekä -opettajana. Saarijärven kantele on pääsoittimeni, ja sen opettamisen myötä tarve nuottimateriaalille ja soitto-oppaalle on lisääntynyt. Soittimelle ei ole olemassa julkaistua nuottimateriaalia, jonka takia Saarijärven kantele soitto-oppaan työstäminen konkretisoitui. Työhöni olen nuotintanut muutamia alkeistasoisia perinnekappaleita. Nuotintaessa olen tutkinut merkintätapoja sekä kehittänyt tämänhetkisen merkintätavan Saarijärven kanteleelle.</p> <p>Kirjallisessa osuudessa tärkeässä osassa on nuotintamieni kappaleiden ja pedagogisen taustan tutkiminen. Saarijärven kanteleelle nuotintaminen sekä soitettavan materiaalin tarve on ajankohtainen, sillä virallista julkaistua nuottimateriaalia ei ole vielä olemassa. Olen myös pohjittanut kanteletta instrumenttina, pedagogiikkaa ja soittimen perinnettä sekä historiaa kappaleiden nuotintamisen kautta.</p> <p>Lopullisena tuloksena Saarijärven kanteleen yleispätevä soitto-opas on vielä työnalla, mutta se tullaan julkaisemaan myöhemmin. Tästä syystä nuotintamiani kappaleita ei ole liitetty opinnäytetyöhön. Soitto-opas tullaan julkaisemaan tulevaisuudessa kaikkien kanteleensoittajien, -pedagogien sekä harrastajien käyttöön.</p>		

Asiasanat

Kantele, kansanmusiikki, nuotintaminen, Saarijärven kantele, tikkukantele

ABSTRACT

Centria University of Applied Sciences	Date May 2019	Author Senni Heiskanen
Degree programme Music		
Name of thesis SAARIJÄRVI KANTELE GUIDEBOOK		
Instructor Riitta Kossi	Pages 27	
Supervisor Riitta Kossi		
<p>This thesis project involved creating a players' guidebook for the Saarijärvi kantele and a study of the notation for the instrument. The notated pieces are traditional songs played on the Saarijärvi kantele, mainly from Central Finland. For the written work, I have shared my thoughts and reflections regarding the study and playing of the Saarijärvi kantele, as well as its current state and the future, and the work process of creating the guidebook.</p> <p>This thesis is strongly based on my personal experiences and my knowledge of kantele, both as a player and a teacher. Saarijärvi kantele is my main instrument, and as a teacher, the need for sheet music and a guidebook has increased. There is no published sheet music available for the instrument, which is why the guidebook is being created. In this thesis I have notated a few beginner-level traditional pieces. In the process I have researched different notation methods and developed the current notation method for the Saarijärvi kantele.</p> <p>An important part of the theoretical portion of this thesis is research into the notated pieces and their pedagogical background. There is currently a need for notated and playable material for the Saarijärvi kantele, because none is available at this time. I have also reflected on kantele as an instrument, the pedagogy, the history and traditions of kantele and how these affect the notation for the kantele.</p> <p>The Saarijärvi kantele guidebook is yet to be published as a complete product. Thus, the guidebook is not included as an appendix. In the future I will publish the Saarijärvi kantele guidebook and hopefully make it available to all kantele teachers and players.</p>		

Key words

Folk music, kantele, notating, Saarijärvi kantele

KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELY

Fraseeraus tarkoittaa musiikissa tehtävää tyylinmukaista, rytmistä muuntelua. Esimerkiksi eri tanssilajeille ominaiset painotukset ovat fraseerausta.

Höystöt ovat Saarijärven kanteleensoitossa vasemmalla kädellä soitettavia ylimääräisiä näppäyksiä. Yleensä niitä ei ole auki kirjoitettu nuoteille.

Luurankomelodia on kappaleen raakamelodia, joka perustuu neljäsosille osuviin säveliin. Tämän luurankomelodian ympärille rakentuu usein kappaleen lopullinen sävelrikkaampi melodia.

Muunnesävel tarkoittaa sävellajiin kuulumattomia ääniä, ylennettyjä ja alennettuja säveliä.

**TIIVISTELMÄ
ABSTRACT
KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELY
SISÄLLYS**

1 JOHDANTO	1
2 SAARIJÄRVEN KANTELE	3
2.1 Kanteleen historia	4
2.2 Saarijärven kanteleen historia	7
2.3 Soittotekniikka	8
3 TUTKIMUSMENETELMÄT	10
3.1 Aiemmat tutkimukset aiheesta	10
3.2 Laadullinen tutkimus ja haastattelu	11
3.3 Kokemuksellinen oppiminen ja hiljainen tieto	13
4 SOITTO-OPAS	17
4.1 Pedagoginen tausta soitto-oppaalle	17
4.2 Nuotintaminen	18
4.3 Kappaleet	20
4.3.1 Hienohelma	21
4.3.2 Kahvipannu	22
4.3.3 Polska	23
4.3.4 Vanha valssi	24
5 POHDINTA	25
LÄHTEET	26
KUVIOT	
KUVIO 1. Suomalainen kanteleperhe	4
KUVIO 2. Kolbin oppimisen malli	14
KUVAT	
KUVA 1. Tammisen rakentama 28-kielinen Saarijärven kantele	3
KUVA 2. Hämeenlinnan historiallisen museon 12-kielinen koverrettu kantele	5
KUVA 3. Pyöreäpäpäinen laatikkokantele	6
KUVA 4. Saarijärveläisen Jooseppi Pohjolan kantele	7
NUOTTIESIMERKIT	
NUOTTIESIMERKKI 1. Nuotinnoksen sointumerkintä, x-merkintä ja sorminumerot	20
NUOTTIESIMERKKI 2. Hienohelma-kappaleen alun muuntelua	22
NUOTTIESIMERKKI 3. Kaksi tahtia kappaleen Kahvipannu b-osasta	23
NUOTTIESIMERKKI 4. Perinteinen Polska ja tan-ta-ka -rytmi	23
NUOTTIESIMERKKI 5. Kolmisointukuljetukset Vanhassa valssissa	24

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aiheena on soitto-oppaan tekoprosessi Saarijärven kanteleen perinne-kappaleista. Projektinani on ollut nuotintaa opinnäytetyötäni varten neljä perinteistä Saarijärven kanteleella soitettua kappaletta. Kaikkia näitä kappaleita on soitettu pääasiassa Keski-Suomen alueella ja sen lähiseuduilla. Nuotinnosten lisäksi suunnittelin ja kokosin sointukaavion, jossa näkyvät kaikki kanteleen kielet, sekä sorminumerot, jotka sammuttavat sointuun kuulumattomat sävelet. Sointukaavioon olen piirtänyt kaikki soinnut, joita tarvitaan nuotintamissani neljässä perinne-kappaleessa. Olen valinnut opinnäytetyöhöni neljä kappaletta, jotka eivät ole vaikeustasoltaan liian haastavia. Ne eivät kuitenkaan ole täysin alkeismateriaalia, sillä Saarijärven kanteleensoittotyylille ominaista variaatiota sekä muuntelua voi lisätä kaikkiin kappaleisiin.

Aloitin kanteleensoiton 5-vuotiaana musiikkiopistossa, josta olen edennyt yhä ammattiotintoihin. Rakkaus kanteleeseen ja kansanmusiikkiin on kestänyt lapsesta asti katkeamatta. Olen soittanut kaikenkokoisia kanteleita musiikillisen matkani varrella, mutta tällä hetkellä erityisesti Saarijärven kantele on lähellä sydäntäni. Sen rouheus ja juureva sointi vei minut heti mukanaan. Olen päässyt soittamaan Saarijärven kanteletta muun muassa soittimen taitajien, Rauno Niemisen, Kari Dahlblomin sekä Maija Kauhasen kanssa. Opinnäytetyössäni olen halunnut nostaa Saarijärven kanteleen perinnettä paremmin esille, sillä sitä kuullan nykyään enää tosi harvoin. Vanhempia perinteentaitajia on jäljellä varsin vähän ja suuri osa nuoremmista kanteleensoittajista on keskittynyt pääasiassa oman musiikin tekemiseen. Osa kanteleensoittajista ei ole välttämättä koskaan edes soittanut Saarijärven kanteletyylille perinteisiä kappaleita. Koen, että Saarijärven kanteleen perinnesäilytystä kannattaa vaalia, ja siitä idea tähän opinnäytetyöhön lähti.

Kanteleille olevaa pedagogista materiaalia ja nuottikirjoja on olemassa vielä varsin vähän. Saarijärven kanteleelle nuotintaminen on melko hankalaa, sillä mitään vakiintunutta nuotinnustapaa ei ole vielä olemassa. Tästä johtuen nuottijulkaisujakaan aiheesta ei ole olemassa lainkaan. Olen tutkinut asiaa kollegoitteini kanssa ja olemme yrittäneet päästä kaikkia miellyttäviin, yhteisiin ratkaisuihin. Kuitenkin monenlaisia mielipiteitä on ollut ja erimielisyydet ovat hankaloittaneet sekä hidastaneet nuotintamisen vakiinnuttamista. Myöskään virallista pienkanteleen nuotinnustapaa ei ole vielä olemassa, mutta monia todella hyviä ja toimivia tapoja on tullut vastaan. Olisi hyvä, jos löytäisimme Saarijärven kanteleelle, sekä pienkanteleille vakiintuvan

nuotinnustavan. Silloin pedagogisen materiaalin valmistamisesta tulisi huomattavasti helpompaa kuin tähän asti on ollut. Suurin osa Saarijärven kanteleen perinnekappaleista on kulkenut vain korvakuulo-opetteluun kautta soittajalta toiselle. Opinnäytetyöni nojaa suurimmissa määrin omaan kokemukseeni sekä tietämykseeni kanteleesta, sen historiasta, soitosta sekä opetuksesta.

Olen testannut erilaisia nuotinnustapoja, ja päätynyt tähänhetkisiin ratkaisuihin kokeilun sekä kehitystyön kautta. Opintojen ohella olen opettanut Keski-Pohjanmaan konservatoriossa muutamana vuoden ajan kanteleoppilaita. Opetustyö on ollut tässä tapauksessa oiva väylä testata tekemiäni nuotinnoksia käytännössä. Oppilaideni ansiosta olen saanut muokattua perinnekappaleiden nuotinnokset tämän hetkiseen muotoonsa. Kenttätyö on ollut mielestäni todella kehittävä, sillä muutamia muutoksia ensimmäisiin nuotinnoksiin on tullut oppilaideni kysymysten sekä ehdotusten kautta.

Opinnäytetyöni valmistuessa lopullinen Saarijärven kanteleen soitto-opas on vielä työn alla. Sointukaaviota sekä nuotintamiani kappaleita ei ole liitetty osaksi tätä opinnäytetyötä, sillä ne tullaan julkaisemaan myöhemmin laajemman soitto-oppaan muodossa. Toivon Saarijärven kanteleensoitto-oppaan tavoittavan kaikki kanteleensoittajat ja harrastelijat. Lisäksi toivon sen pitävän Saarijärven kanteleensoittoperinnettä elossa vuosisatojen ajan.

2 SAARIJÄRVEN KANTELE

Saarijärven kantele on yksi kantelemalli, joka kuuluu valtavaan kanteleperheeseen. Tätä kyseistä kanteletta soitetaan sulkutyylillä, jossa vasemman käden sormet sammuttavat eli ”sulkevat” osan kanteleen kielistä. Avoimeksi jääviä kieliä soitetaan esimerkiksi puutikulla tai nahanpalalla krapsien. Saarijärven kantele on G-vireinen eli se on viritetty G-duuriin. Tämä viritys on mahdollistanut yhteissoiton muiden samanvireisten soitinten kanssa, kuten kaksirivisen haitarin, vuosikausien ajan. Saarijärven kantele ei nykyään sijoitu maantieteellisesti vain Saarijärven alueelle, vaikka soittimen nimestä voisi toisin luulla. Aiemmin kyseisiä kanteleita on soitettu pääasiassa vain Keski-Suomen alueella, Saarijärven seudulla, mutta nykyään Saarijärven kanteleen taitajia löytyy ympäri Suomea (KUVA 1). (Ala-Könni 1963; Dahlblom 2011; Nieminen 2018.) Tässä pääluvussa käsittelen lyhyesti kanteleen historiaa, mutta keskityn tuomaan esille tutkimusaiheeni Saarijärven kanteleen historiallista taustaa ja soittotekniikoita.

KUVA 1. Tammisen rakentama 28-kielinen Saarijärven kantele (Dahlblom 2011, 111)

2.1 Kanteleen historia

Kantele on Suomen kansallissoitin, jonka historia ulottuu yli tuhannen vuoden taakse. On arvioitu, että kantele olisi 2000-3000 vuotta vanha soitin. Varhaisimpiin 5-kielisiin museokanteleisiin on kaiverrettu vuosiluvut. Vuonna 1699 löydetty 5-kielinen kantele on vanhin kantele. Kahdentuhannen vuoden aikana kanteleen kehitys on ollut hyvin suurta. Kanteleen alkuperä ei ulotu vain Suomeen. Se on kehittynyt samaan aikaan laajasti Itämeren itä- ja pohjoispuolella, joissa soitin on nykyään kanteleen muotoinen. Näin ollen kanteleella on monia sukulaissoittimia, esimerkiksi Latviassa kokle, Virossa kannel ja Venäjällä gusli. Suomalaiseen laajaan kanteleperheeseen kuuluvat pienkanteleet (5-kielisestä kanteleesta 15-kieliseen), suurkanteleet (koti- ja konserttikantele), sekä Saarijärven kantele, jota käsittelen tässä opinnäytetyössä (KUVIO 1). (Saha 2006, 399–403; etno.net; Laitinen 2010, 11-18).

KUVIO 1. Suomalainen kanteleperhe

Ensimmäiset kanteleet rakennettiin ennen 1800-lukua kovertamalla puupalasta. Yleensä koverrettavia puupaloja oli joko yksi tai kaksi (KUVA 2). Yhdestä puupalasta koverretut kanteleet koverrettiin alta taikka sivulta, jolloin soittimen pohja jäi avonaiseksi. Kahdesta puupalasta rakennetut koverretut kanteleet koverrettiin puolestaan ensin päältä, jonka jälkeen erillinen kansi liitettiin soittimeen tuohivanteella. Ensimmäisiin kanteleisiin kielet kiinnitettiin yleensä puutappeihin ja metallivartaaseen. (Saha 2006, 404–407; etno.net; Laitinen 2010, 121-130; Laitinen 2019.)

Nykyään melkein kaikissa kanteleissa käytetään pääasiassa metallitappeja, sillä ne pitävät soittimen paremmin vireessä. Aiemmin kanteleen kielet oli tehty jousista tai jänteistä, mutta myöhemmin niitä alettiin tehdä teräksestä sekä vaskesta. Koverrettua kanteletta soitettiin yhdysasentoisesti, jolloin oikean ja vasemman käden sormet ovat lomittain toisiinsa nähden. Jokaisella sormella on oma kieli, jota näpätään. (Saha 2006, 404–407; etno.net; Laitinen 2010, 121-130; Laitinen 2019.)

KUVA 2. Hämeenlinnan historiallisen museon 12-kielinen koverrettu kantele (Temps.fi)

1800-luvulla koverretun kanteleen rinnalle nousi laatikkokantele, joita rakennettiin irtolaudoista. Toiselta nimeltään laatikkokanteleet tunnetaan lautakanteleena. Merkittävä ero koverrettuihin kanteleisiin oli se, että kielet kiinnitettiin vartaan sijasta nastoihin, jolloin toisesta päästä kielet kiinnitettiin metallitappeihin (KUVA 3). (Saha 2006, 407; etno.net; Laitinen 2010, 134-139; Laitinen 2019.)

Laatikkokanteleissa kielimäärä kasvoi 15-kielestä yli 20:een. Samalla soittotapa muuttui huomattavasti verrattuna koverretun kanteleen yhdysasentoiseen soittotyyliin. Laatikkokanteletta

alettiin soittaa eroasentoisesti, jossa toisella kädellä soitetaan melodiaa ja toisella melodiaa säestetään soinnuilla. Elias Lönnrot on yksi laatikkokanteleen tunnetuimpia ja ensimmäisiä kehittäjiä. (Saha 2006, 407; etno.net; Laitinen 2010, 134-139; Laitinen 2019.)

KUVA 3. Pyöreäperäinen laatikkokantele (Finna.fi)

Perhonjokilaakson alueella kanteleisiin vakiintui oma viritysjärjestelmä, johon kuuluivat alennetut bassokielet. Tuolla alueella kanteleperinne kukoisti, sillä soitinta käytettiin paljon muun muassa tanssisoitossa. Kanteleen viritysjärjestelmän takia monet melodiat muokkaantuivat, sillä muunnesäveliä oli mahdotonta soittaa diatonisella soittimella. Tämä on huomattavissa vielä nykypäivänäkin esimerkiksi viulumelodioissa Perhonjokilaakson alueella. Vielä tänäkin päivänä Perhonjokilaakson alueella kuullaan paikallista kanteleperinnettä muun muassa mestaripelimannien sekä aktiivisten harrastajien toimesta. (Saha 2006, 407-409; etno.net; Tenhunen 2010, 259-266; Laitinen 2019.)

Myöhemmin, 1920-luvulla Paul Salminen kehitti suurkanteleisiin vipukoneiston, joka mahdollisti kromaattisesti soittamisen. Salminen sai idean koneiston kehitykseen konserttiharpuista. Tämän vipukoneiston avulla konserttikanteleella pystyy soittamaan monista eri sävellajeista. Koneiston ansiosta käytössä on muunnesäveliä, eikä ainoastaan diatonista asteikkoa. Konserttikanteleen rakenne muuttui koneiston vaikutuksesta niin, että kielitapit ovat kaarevassa muodossa, kun taas aiemmin ne olivat suorassa linjassa. Nykyään esimerkiksi Saarijärven kanteleissa ja vanhemmissa Perhonjokilaakson kanteleissa kielet ovat suorassa linjassa, muissa suurkanteleissa kaarevassa. Suurimmissa konserttikanteleissa on tällä hetkellä jopa 40 kieltä. (Saha 2006, 414-418; etno.net; Laitinen 2010, 197- 203.)

2.2 Saarijärven kanteleen historia

Saarijärven kanteleensoittotyylä oli vielä varsin yleistä ennen 1800-lukua ja 1800-luvun Suomessa. Soittimen uudelleentuleminen alkoi Kaustiselta 1980-luvun alussa. Elävä Saarijärven kanteleen soittoperinne hiipui voimakkaasti 1980-luvulle tultaessa, mutta Saarijärven kanteleensoiton perinne on kuitenkin jatkunut katkeamatta meidän päiviimme asti. Kyseistä soittotapaa pidettiin yllä muutamien henkilöiden toimesta. Esimerkiksi Kansanmusiikki-instituutti järjesti Saarijärven kantelekursseja. Myös Sibelius-Akatemian kansanmusiikkiosastolla opetusta ja perinnettä piti yllä kansanmusiikin lehtori Sinikka Kontio. (Ala-Könni 1963; Dahlblom 2011; Nieminen 2018; Syrjälä 2018.)

KUVA 4. Saarijärveläisen Jooseppi Pohjolan kantele (Saarijärvi-Seura ry.)

Rauno Nieminen suunnitteli ja rakensi Kaustisen soitinverstaalla modernin Saarijärven kanteleen vuonna 1982. Arvi Pokela, Veikko Manninen ja Karl Rahkonen kävivät opettamassa vuonna 1983 Kaustisella, Ala-Könni opistossa, saarijärveläistä soittotyylä kaikille aiheesta ja soittimesta kiinnostuneille, myös Nieminen osallistui Saarijärven kanteleensoittokurssille. Kanteleenrakennus ja -soitto saivat uusia kannattajia, jonka seurauksena muutkin soitinrakentajat alkoivat rakentamaan Saarijärven kanteleita Niemisen piirustusten pohjalta. Saarijärven kantele sai uusia kuulijoita, soittajia ja kannattajia, jonka ansiosta tänäkin päivänä Saarijärven kanteleen suosio nousee jatkuvasti. (Nieminen 2018.)

Nieminen muistelee Arvi Pokelan tulleen äänittämään levyä Kaustiselle vuonna 1984. He kävivät Pokelan kanssa Viljo Karvosen luona kylässä jammailemassa. Tuolloin Nieminen opetteli soittamaan Saarijärven kanteletta monien Saarijärven kanteletyylin taitajien opissa. Hän päätyi itsekin hieman myöhemmin opettamaan Saarijärven kanteleensoittoa Kaustiselle Perhonjokilaakson kansalaisopiston kantelekurssille. Samalla kurssilla Kari Dahlblom opetti myös klassisen konserttikanteleen soittoa. (Nieminen 2019a; Nieminen 2019b.)

Erkki Ala-Könni julkaisi ensimmäisen Saarijärven kanteletta koskevan tutkimuksen vuonna 1963. Kyseisessä artikkelissa Ala-Könni tutkii Saarijärven paikallista soittoperinnettä. Artikkelin on ollut hyvin tärkeä viitekehys kanteletutkimukselle, sillä sen jälkeen tehdyt tutkimukset ja julkaisut ovat ainakin osittain perustuneet Ala-Könnin artikkeliin. (Dahlblom 2011; Ala-Könni 1963.)

2.3 Soittotekniikka

Saarijärven kanteleensoitto perustuu sulkutekniikkaan, jossa vasemman käden sormet sammuttavat eli ”sulkevat” osan kanteleen kielistä. Avoimiksi jääviä kieliä soitetaan puutikulla, kovalla nahanpalalla tai jollain muulla krapistimella. Sulkutekniikalla soitto perustuu sointuihin, sormien sijaintia kielillä nimitetään sulkuotteeksi. Nämä sulkuotteet muodostavat eri sointuja. Tämä sulkusoitto mahdollistaa melodian sekä sointujen tuottamisen samanaikaisesti. Melodiin tuo eloa vasen käsi, joka sammuttamisen lisäksi höystää eli näppäilee kieliä. Välillä soitetaan myös bassokieliä. Sulkutekniikalla on soitettu Keski-Suomen (Saarijärven) lisäksi myös Keski-Pohjanmaalla Perhonjokilaaksossa sekä Järviseudulla. (Nieminen 2018; Dahlblom 2011.) Erkki Ala-Könni (1986) kuvailee Saarijärven kanteleensoittoa seuraavasti:

Kanteleen käsittely oli sointuihin pyrkivää ”sulkusoittoa” sikäli, että melkoinen osa sävelistä saatiin lyömällä nahkatupulla, tikulla tai oikean käden etusormella niitä vapaita kieliä, jotka jäivät vasemman käden sulkevien sormien (2,3) väliin ja vierelle (Ala-Könni 1986, 37).

Ala-Könni (1986, 37) sekä Dahlblom (2011, 34) kuvaavat Saarijärven kanteleen soiton tapahtuneen tikulla, nahanpalalla tai oikean käden etusormella, jolloin vasemman käden sormet sulkevat eli sammuttavat osan kielistä muodostaen soinnun. Melodian lisäksi kuuluvat soinnun äänet tekevät soinnista muhkean sekä monipuolisen. Syrjälä (2018, 6) pohtii artikkelissaan

”Tikkutradition soiva tyylin tutkimus” eri pelimannien soittotapoja. Hän toteaaakin, että osa pelimanneista on soittanut melodiat hyvin tarkasti tikulla noukkien ja osa taas soittaen melodian lisäksi muita sointuun kuuluvia säveliä. Jälkimmäisessä melodiaa saattaa olla tällöin hieman hankala erottaa. (Syrjälä 2018, 6.)

Perinteisesti Saarijärven kanteletta on soitettu tikulla tai muulla krapistimella, mutta myös uusia soittotapoja on kehittynyt. Soittimen ainutlaatuinen soundi mahdollistaa erilaisten äänimaisemien luomisen esimerkiksi tikkua käyttäen taikka vain sormilla näppäillen. Suurkantele- sekä pienkanteletekniikoita on hyödynnetty hyvin paljon Saarijärven kanteleen soitossa nykypäivänä. (Syrjälä 2018; Nieminen 2019a.)

Suurkanteleita on soitettu sekä pitkältä että lyhyeltä sivulta ympäri Suomea. Pitkältä sivulta soittaessa pisimmät kielet, eli matalimmat kielet, ovat lähimpänä soittajaa. Toisin kuin pitkältä sivulta soittaessa, lyhyellä sivulla lyhin, eli korkein, kieli on lähimpänä soittajaa. Lyhyeltä sivulta soitto on tyypillisistä erityisesti Perhonjokilaakson alueella, jossa lyhytsivuperinne on hyvin elävää ja sitä pidetään yllä monien henkilöiden toimesta. Pienkanteleita, kuten 5- ja 10-kielisiä, on soitettu pääasiassa näppäillen, mutta myös sulkutekniikka on hyvin yleinen pienkanteleiden soittotapa. Mainittakoon esimerkkinä Antti Rantosen tyyli, jota kutsutaan sekatyyliksi. Rantosen yhdisti sulkusointujen soiton ja melodian näppäilyä, josta syntyi sekatyylit. Tenhunen 2010, 230-234, 259-266; etno.net.)

Lisäksi omien tekniikoiden luominen on yleistä tämän hetken ammattilaisten keskuudessa. Mainittakoon esimerkkeinä Maija Kauhanen ja Pauliina Syrjälä, jotka ovat kehittäneet hyvin laajasti omia soittotyylejään ja tekniikoitaan. He käyttävät perinteistä tikkusoittotyyliä ja sormilla soittoa sekoitellen ja luoden oman musiikillisen maailmansa. Syrjälä käyttää omissa sävellyksissään myös muun muassa sukkapuikkoa soittotikun tapaan. Sukkapuikolla hän ”lyö” basso-kieliä sekä diskanttikieliä soimaan. Olen myös itse sekoitellut Kauhasen ja Syrjälän innoittamana eri soittotekniikoita sekä luonut omia tekniikoita ja tyylejä musiikkiini. Saarijärven kanteleen perinne on vielä varsin uutta verrattuna muiden kanteleiden perinteeseen, joten soittimen ja sen soittotyylin kehittäminen eteenpäin on erityisen tärkeää työtä (Kauhanen 2018; Syrjälä 2018).

3 TUTKIMUSMENETELMÄT

Saarijärven kanteleesta ja sen soitosta on tehty toistaiseksi tutkimusta hyvin niukasti. Tästä johtuen yleistä käsitteistöä eikä nuotinnustapaa ole vielä vakiintunut. Virallisia julkaisuja on olemassa vain muutamia, mutta pelkästään Saarijärven kanteletta koskevia julkaisuja ei toistaiseksi ole olemassa. Pauliina Syrjälä tekee parhaillaan taiteellista jatkotutkintoaan Taideyliopiston Sibelius-Akatemiassa. Aiheena hänellä on Saarijärven kantele ja sen soiva tyyliintutkimus. Häntä ennen tutkimusta aiheesta on tehnyt muun muassa Rauno Nieminen, Kari Dahlblom, Hannu Saha sekä Erkki Ala-Könni.

Tutkimusmenetelminä tässä opinnäytetyössä olen käyttänyt laadullista tutkimusta, haastattelua, kokemuksellista oppimista sekä hiljaista tietoa. Opinnäytetyötä varten olen keskustellut musiikin tohtori Rauno Niemisen sekä musiikin maisteri Maija Kauhasen kanssa Saarijärven kanteleesta, sen historiasta, nykyhetkestä ja tulevaisuudesta. He ovat olleet merkittäviä tietolähteitä työni kannalta. Niemiseltä olen oppinut monia Saarijärven kanteleen perinne-kappaleita Keski-Suomesta ja olen hyödyntänyt niitä opinnäytetyössäni. Tässä pääluvussa käsittelen aiempia tutkimuksia, joita Saarijärven kanteleesta on tehty sekä opinnäytetyöni kannalta tärkeimpiä tutkimusmenetelmiä.

3.1 Aiemmat tutkimukset aiheesta

Kansanperinteentutkija ja -tallentaja Erkki Ala-Könni (1986, 31-38) kertoi artikkelissaan Saarijärven kantele soitinrakennuksesta ja tikulla soittamisesta Saarijärvellä 1900-luvulla. Tästä johtuen soitotapaa on myöhemmin kutsuttu myös Saarijärven tyyliksi ja tikulla soitettavia ja rakenteeltaan tietyn mallisia kanteleita Saarijärven kanteleiksi. Kari Dahlblom on julkaissut kirjan Keski-Suomen kantele (2011), jossa hän käsittelee Saarijärven kanteletta osana Keski-Suomen kanteleperinnettä. Hän kertoo Keski-Suomen maakuntakanteleesta, joka kattaa koko keskisuomalaisen perinteen. (Dahlblom 2011, 50-52.)

Kansanmusiikin tutkija Hannu Saha käyttää väitöskirjassaan Kansanmusiikin tyyli ja muuntelu käsitettä tikkusoitto. Tällä käsitteellä Saha (1996, 176) kuvaa sulkutekniikalla soittoa isolla kanteleella käyttäen tikkua apuvälineenä. Myös Pauliina Syrjälä käyttää artikkelissaan Kantelepe-

limannit Arvi, Aarne ja Alfred - tikkusoittotradition soiva tyyliintutkimus (2018) käsitteitä tikku-soitto ja tikkutyö. Hän on tehnyt soivaa perinteentutkimusta osana tohtorintutkintoaan, esimerkiksi tutkimalla kolmen eri Saarijärven kanteleen pelimannin soittotyylejä. Kyseisessä artikkelissa hän on tarkastellut kappaletta Hienohelma kaikkien näiden pelimannien soittamana. (Syrjälä 2018; Syrjälä 2019.) Olen tehnyt myös kyseisestä kappaleesta nuotinnoksen osaksi tätä opinnäytetyötä.

Musiikin tohtori, mestarisoitinrakentaja Rauno Nieminen on tutkinut ja rakentanut Saarijärven kanteleita kymmenien vuosien ajan. Hän on rakentanut erilaisia kanteleita, sekä opettanut soitinrakennusta vuosina 1984-2018 Ikaalisten käsi- ja taideteollisuus – oppilaitoksessa. Lisäksi Nieminen on opettanut muun muassa Taideyliopiston Sibelius-Akatemiassa sekä vetänyt lukuisia soitinrakennuskursseja. Nieminen on tutkinut soittimia rakentamalla, ja hänen väitöskirjansa aiheena oli ”Soitinten tutkiminen rakentamalla – Esimerkkinä jouhikko”.

Nieminen soittaa Saarijärven kanteleen lisäksi muitakin erikokoisia kanteleita, sekä muun muassa jouhikannelta, puhaltimia, lyömäsoittimia ja mandoliinia. Saarijärven kanteletta hän on aloittanut rakentamaan ja soittamaan Kaustisella vuonna 1982, jolloin hän rakensi Kaustisen soitinverstaalla ensimmäisen modernin Saarijärven kanteleen. Hän on soittanut yhdessä Saarijärven kanteletyölin omaavien pelimannien kanssa, mainittakoon yhtenä soittajana Arvi Pokela. (Nieminen 2018; Nieminen 2019b.) Nieminen on tällä hetkellä ainoita Saarijärven kanteleen perinteen taitajia, jolla on kosketusta aikojemme kuuluisimpiin Saarijärven kanteleen soittajiin. Perustimme kesällä 2018 yhtyeen Saarijärtwi Candlet, johon lisäkseni kuuluvat Rauno Nieminen ja Hanna Ryyänen. Soitamme yhdessä Saarijärven kanteleella soitettua pelimannimusiikkia, ja yksi suurimmista tavoitteistamme on tuoda soittimen perinnettä sekä musiikkia vanhoista hirsitivista kaiken kansan kuultavaksi.

3.2 Laadullinen tutkimus ja haastattelu

Laadullisessa eli kvalitatiivisessa tutkimuksessa keskiössä ovat todellisen elämän kuvaaminen ja todellisuuden moninaisuus. Tutkimuksessa pyritään ymmärtämään kokonaisvaltaisesti tutkittavan asian laatua, eri ominaisuuksia, käytäntöjä sekä merkityksiä. Siihen kuuluvat omakohdaiset kokemukset sekä niiden analysointi. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 156-157.) Työssäni olen tutkinut Saarijärven kanteleelle nuotintamista ja soittimen historiaa sekä taustaa.

Tietolähteinä olen käyttänyt muun muassa aiheesta tehtyjä artikkeleja, kirjoja sekä henkilökohtaisia tiedonantaja. Tutkimuksessani olen pyrkinyt tarkastelemaan Saarijärven kanteleelle nuotintamista sekä soitto-oppaan työstämistä mahdollisimman laaja-alaisesti ja kokonaisvaltaisesti. Olen tutkinut eri kantelemallien nuotinnustapoja ja luonut omia nuotinnustyyliä.

Laadullisessa tutkimuksessa on otettava huomioon se, että todellisuutta ei voi hajottaa palasiksi. Tutkimusta voidaan toteuttaa eri menetelmillä, joissa näkökulmia niihin on monia. (Hirsjärvi ym. 2008, 157.) Tätä tutkimusta varten olen keskustellut Saarijärven kanteleen ammattilaisten kanssa. Keskustelutilanteet ovat olleet melko spontaaneja. Henkilöt, joiden kanssa olen keskustellut työni aiheesta, ovat eri ikäisiä ja muusikkoina sekä ihmisinä erilaisia. Näkökulmia aiheeseen on siis ollut monia. Näin ollen myös nuotinnustapoja on olemassa erilaisia. Koen, että erilaiset näkökulmat ovat olleet ainoastaan rikkaus omaa työtäni ajatellen, sillä olen löytänyt tämän hetkisen oman linjani esimerkiksi nuotintamiseen eri näkökulmien kautta. Saarijärven kanteleesta, sekä sille nuotintamisesta, on huomattavasti vähemmän tietoa ja materiaalia kuin muista kantelemalleista. Mielestäni juuri sen takia on hyvä ottaa mahdollisimman monet näkökulmat huomioon tutkimusta tehdessä.

Haastattelu on ainutlaatuinen tiedonkeruumenetelmä, sillä siinä ollaan tutkittavan kohteen kanssa suorassa vuorovaikutuksessa. Se tuo huomattavasti joustavuutta aineiston keräämiseen. Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa haastattelu on ollut yksi päämenetelmistä. Siinä haastattelijalla voi vaikuttaa teemojen ja aiheiden järjestykseen sekä haastattelijalla on mahdollisuus tulkita haastateltavien vastauksia. (Hirsjärvi ym. 2008, 199-200.)

Tutkimuksessani olen käyttänyt yhtenä tiedonhankintavälineenä avointa haastattelua. Haastattelut ovat olleet hyvin vapaamuotoista, enemmän keskustelun omaisia tilanteita. Avoimessa haastattelussa eli ei-johdetussa haastattelussa haastattelijalla ohjailee haastattelun kulkua kysymyksillään sekä kommentteillaan. Haastattelijalla yrittää saada selville keskustelun aikana haastateltavan mielipiteitä, kokemuksia, ajatuksia sekä tunteita käsiteltävästä aiheesta. Avoin haastattelu vie usein huomattavasti enemmän aikaa, joten haastattelukerrat ovat pidempiä tai niitä voi olla muutamia. (Hirsjärvi ym. 2008, 204-205.)

Haastateltavana minulla ovat olleet Rauno Nieminen ja Maija Kauhanen. Keskustelutilanteet esimerkiksi Niemisen kanssa eivät ole olleet täysin suunniteltuja. Soitamme Niemisen kanssa

samassa yhtyeessä nimeltä Sarijärtwi Candlet, ja haastattelutilanteet ovat toteutuneet yhteisten harjoitustemme yhteydessä. Harjoitusten lomassa olemme keskustelleet pääasiassa Saarijärven kanteleen historiasta, vanhoista pelimanneista sekä soittimen nykytilasta. Nieminen on opettanut minulle useita Saarijärven kanteleen perinne-kappaleita. Olemme yhdessä analysoineet kappaleita, jonka jälkeen Nieminen on opettanut tyylinmukaista soittotyyliä, fraseerausta sekä tulkintaa. Nieminen on kertonut lukuisia tarinoita kappaleista sekä niitä soittaneista pelimanneista. Olemme tutkineet yhdessä sitä, kuinka pelimannit ovat soittaneet, ja miten soittimen soittotyyli on nykypäivään muuttunut.

3.3 Kokemuksellinen oppiminen ja hiljainen tieto

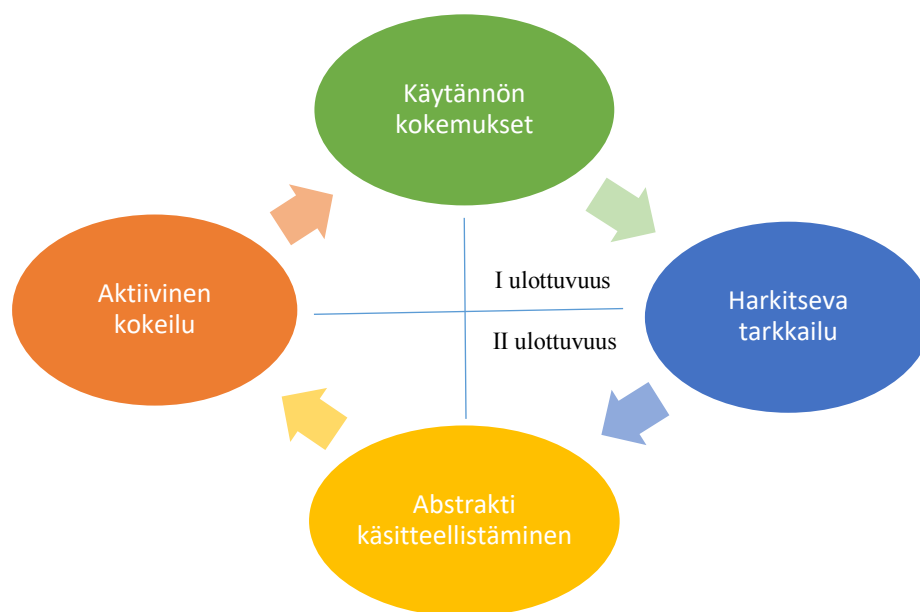
Kokemuksellisessa oppimisessa pohjana ovat oppijan omat kokemukset sekä itsereflektio. Itsereflektio tarkoittaa kykyä arvioida omaa oppimista sekä aiempia kokemuksia uuden oppimisen perustaksi. Näin ollen, itsereflektio käsittää muutakin kuin tiedon prosessointia. (JAMK 2018.) Olen käyttänyt hyväksi tutkimuksessani aiempia kokemuksiani sekä taitojani. Olen myös pyrkinyt laajentamaan aiempia tietojani ja näkökulmiani esimerkiksi nuotinnoksia sekä soitto-opasta tehdessä. Kokemuksellisen oppimisen suurimpia tavoitteita ovat muun muassa itsensä toteuttaminen ja oppijan henkinen kasvu. Lisäksi siinä pyritään tukemaan oppijoiden kasvua sekä itseohjautuvuutta. Itseohjautuvuus toimii oppimisessa, jos opiskelu koetaan mielekkääksi. (JAMK 2018.)

Kokemuksellisen oppimisen lähtökohtana ovat oppijan motivaatio ja tarpeet, joiden lisäksi oppimisen tavoitteita ja sisältöjä pyritään pohtimaan sekä suunnittelemaan yhdessä. Kokemukselliseen oppimiseen liittyvät myös vahvasti vapaa tahto, jolloin oppijalla on itsellään vastuu omasta oppimisestaan. Opettaja toimii siis tässä tapauksessa oppimisen tukijana. (JAMK 2018.) Tutkimustani tehdessä olen pohtinut työni motiiveja sekä tarpeellisuutta. Koen, että työni aihe on tärkeä, sillä Saarijärven kanteleelle ei ole vielä tällä hetkellä olemassa pedagogista materiaalia eikä julkaistua nuottimateriaalia.

Oppijoiden omat kokemukset ovat keskiössä kokemuksellisessa oppimisessa, jolloin siinä käytetään hyväksi oppijan eri aisteja, tunteita, elämyksiä, mielikuvia sekä mielikuvitusta. Siinä siis pyritään tukemaan oppijan persoonallista ja sosiaalista kasvua, sekä lisäämään itsetuntemusta, oman oppimisen tietoutta ja oppimiskohteiden käsitystä. Kokemuksellinen oppiminen

on siis jatkuvaa tietojen sekä taitojen syventämistä ja ymmärtämistä. Lisäksi se on myös oman tietämisen rakentamista. Kokemuksellinen oppiminen on näistä seikoista johtuen konstruktivisen tiedonkäsittelyn mukaista. (JAMK 2018.)

Kolbin oppimisen syklinen malli on tunnetuimpia kokemuksellisesta oppimisesta käytettyjä malleja. Oppimistapahtuma on siis jatkuvasti kehittyvä sekä syvenevä prosessi. Kolbin mallissa on kaksi ulottuvuutta, jotka ovat muuntelun ja ymmärtämisen ulottuvuus (KUVIO 1). (JAMK 2018; Uta 2002.)

KUVIO 1. Kolbin oppimisen malli (mukaillen Uta 2002)

Opinnäytetyöni pohjaa vahvasti kokemukselliseen oppimiseen. Päädyin tekemään pedagogista materiaalia Saarijärven kanteleelle soitto-oppaan muotoon, sillä julkaistua nuottimateriaalia aiheesta ei ole vielä olemassa. Tutkimuksessani olen pyrkinyt löytämään nuotinnustapoja ja merkintöjä, jotka olisivat selkeitä sekä helposti ymmärrettäviä. Nuotintaessa olen soittanut kappaleita ja miettinyt sitä, kuinka saisin nuotille kaiken sen, mitä soittaja soittaa. Olen esimerkiksi kokeillut eri sointuotteita ja -käännöksiä, lopulta päätyen yksinkertaisimpiin vaihtoehtoihin.

Kappaleet, joita olen nuotintanut, ovat melko helppoja, alkeistasoa. Ne tulevat olemaan myöhemmin julkaistavan soitto-oppaan alussa. Olen päätenyt tämän hetkisiin nuotinnosratkaisuihini aiempien vuosien kokemuksen ja kokeilun kautta. Nuotintaminen ja soitto-oppaan tekoprosessi on ollut todella mielenkiintoinen ja antoisa, sillä olen tutkinut aihetta soittamisen kautta. Olen tehnyt erilaisia nuotinnoksia ja testannut niitä oppilaillani sekä kollegoillani. Käytännön testaamisella olen huomannut, että jotkut nuotinnustavat sekä merkinnät toimivat hyvin, ja toiset taas eivät ollenkaan. Lisäksi olen saanut paljon neuvoja sekä hyödyllisiä näkökulmia muilta kanteleensoitonopettajilta, esimerkiksi Maija Kauhaselta sekä Anu Alviolalta.

Hiljainen tieto tarkoittaa osaamista, tietoa, taitoa ja perehtymistä, joka on jollain henkilöllä hallussa. Hän ei välttämättä osaa pukea tietoaan ja taitoaan sanoiksi, kirjoittaa nuottikuvaksi, tai koe tarpeelliseksi siitä puhumista. Hiljaisen tiedon käsite on hankala, sillä sitä voi olla joskus vaikea sanallistaa. (Hakulinen 2010; Pöyhönen 2011, 87 – 90.) Musiikissa, etenkin kansanmusiikissa, hiljaista tietoa on havaittavissa hyvinkin paljon. Yhtenä esimerkkinä voisin mainita nuotintamisen, jossa hiljaista tietoa on haasteellista kirjoittaa nuottikuvaksi.

Rauno Nieminen on ollut hyvin merkittävä tietolähde koko työni kannalta. Olemme soittaneet hänen kanssaan perinnekappaleita sekä keskustelleet laajasti Saarijärven kanteleesta. Hän on jakanut hiljaista tietoa soiton lomassa. Työssäni olen pohtinut sitä, kuinka luoda pedagogista materiaalia ja nuotintaa muun muassa Niemiseltä opittua tyyllistä, tanssilajien mukaista fraseerausta. Mestari-kisälli – oppiminen on ollut avainasemassa tutkimuksessani, sillä olen oppinut Niemiseltä perinnekappaleita sekä olemme keskustelleet aiheesta laajasti.

Hiljainen tieto pitää sisällään kansanmusiikin näkökulmasta katsottuna myös mestari-kisälli – oppimisen. Mestari-kisälli – oppiminen tarkoittaa oppimisympäristöä, jossa oppija osallistuu työhön kisällinä ja oppii lähinnä tarkkailemalla kokeneempia ammatinharjoittajia. Oppiminen tapahtuu kokeilemalla, osallistumalla sekä tutkimalla, lopulta kisälli saa enemmän vastuuta ja etenee alan ammattilaiseksi eli mestariksi. Kouluttaminen on kahden, tai muutaman ihmisen välistä vuorovaikutusta. Toisin sanoen oppilaan ja opettajan yhteistä työskentelyä. Mestari-kisälli – menetelmä on kuulunut perinteisesti taide-, käsityö-, ja käytännön ammatteihin. (Hakulinen 2010; Taikopedia 2012.)

Kansanmusiikin kentällä mestari-kisälli – oppimista on käytetty hyvin paljon. Esimerkkinä mainittakoon oppimistilanne, jossa jonkin soittimen opettajana on aito pelimanni, eikä hänellä ole pedagogista koulutusta. Kansanmusiikin parissa mestari-kisälli – opetus voi tarkoittaa lyhyttä, kurssiluontoista opetusjaksoa tai pidemmän aikaa kestänyttä mestari-kisälli – suhdetta. Tutkimuksessani olen hyödyntänyt Niemiseltä saatua, sekä vuosien varrella karttunutta, hiljaista tietoa aiheestani. Niemiseltä saadut tiedot ja taidot ovat ainutlaatuinen kosketus maailmasta, johon emme enää pääse osalliseksi.

4 SOITTO-OPAS

Opinnäytetyötäni varten olen tehnyt nuotteja ja pedagogista materiaalia Saarijärven kanteleelle. Tavoitteenani on siis ollut koota muun muassa nuottimateriaalia myöhemmin julkaistavaan Saarijärven kanteleen soitto-oppaaseen. Olen valinnut nuotinnettavaksi tarpeeksi helppoja kappaleita, joita on soitettu Saarijärven kanteleella vuosikymmenten ajan. Saarijärven kanteleesta on tehty vain muutamia julkaisuja, joita ovat olleet esimerkiksi muutamat artikkelit sekä Kari Dahlblomin tekemä Keski-Suomen kantele -kirja (2011). Aiempaa julkaistua nuottimateriaalia Saarijärven kanteletyylin perinteestä ei ole olemassa, ja juuri siksi on mielestäni tärkeää tehdä tutkimusta tästä aiheesta.

Nuottien lisäksi olen tehnyt sointukartan, jossa käyvät ilmi kappaleissa käytettävät soinnut sekä reaalisointumerkein että sointuastein. Sointukartan ansiosta myös henkilöiden, jotka eivät ole aiemmin soittaneet Saarijärven kanteleita tai pienkanteleita, on helpompi lähestyä soittimen soittamista. Koen, että Saarijärven kanteleen soitto-opas tulee olemaan hyödyllinen kaikille kanteleensoittajille, tutkijoille sekä aiheesta kiinnostuneille.

Olen tutkinut ja pohtinut nuotinnustapoja, jotka olisivat tarpeeksi informatiivisia sekä selkeitä soittajalle. Soitto-oppaaseen ja osaksi opinnäytetyötäni olen nuotintanut neljä Saarijärven kanteleen perinnekappaletta. Kappaleita eikä sointukarttaa ole liitetty osaksi tätä opinnäytetyötä, sillä ne tullaan julkaisemaan myöhemmin osana suurempaa nuottikokonaisuutta. Tässä pääluvussa käyn läpi soitto-oppaan pedagogista taustaa, nuotinnusprosessia sekä kappaleita, joita olen nuotintanut. Käsittelen myös soitto-oppaan tekoprosessia esimerkkien ja variaatioiden kautta.

4.1 Pedagoginen tausta soitto-oppaalle

Oma oppimisenäkemykseni yhdistää konstruktivisen ja kognitiivisen oppimiskäsityksen. Edellä mainittujen lisäksi käytän omassa opettamisessani myös palasia behavioristisesta oppimisenäkemyksestä. Behavioristisen oppimiskäsityksen vahvuudet ovat perustaitojen opettelussa sekä käytännönläheisten asioiden opettelussa. Asiat, jotka vaativat oikeaoppista toistoa, ovat helpompia tai tehokkaampia opettaa palautteen ja ohjeiden kautta. (Rauste-Von Wright, Von Wright & Soini 2003, 162-164.)

Olen valinnut soitto-oppaalle konstruktivisen oppimisenäkemyksen mukaiset lähtökohdat, jolloin painotus on oppijan itseohjautuvuudessa. Konstruktivistisen oppimiskäsityksen vahvuudet ovat muun muassa oppilaan henkilökohtaisen motivaation ylläpitäminen, oppimisen oppilaslähtöisyys, ja oppilaan kunnioittaminen yksilönä. Tavoitteena on, että oppilas oivaltaa tunneilla itse asioita, hänen kiinnostuksen kohteitaan kuunnellaan ja niitä pyritään kehittämään. (Rauste-Von Wright ym. 2003, 162-164.)

Soitto-oppaan nuotinnoksia työstäessä olen pyrkinyt ottamaan huomioon kappaleiden mahdollisen muokattavuuden. Kappaleet ruokkivat käyttämään oppijan omaa luovuutta sekä ideoita, sillä ne ovat helposti muokattavissa yksinkertaisesta nuottikuvasta monimutkaisemmaksi lisäämällä ”höystöjä” eli ylimääräisiä näppäyksiä vasemmalla kädellä kappaleen eri paikkoihin. Mielestäni kappaleiden muokattavuus on juuri hienoa, sillä perinnekappaleista soittaja saa helposti oman kuuloisensa.

Olen opettanut opintojeni ohella Keski-Pohjanmaan konservatoriolla kanteleoppilaita muutamman vuoden ajan. Opettaessa olen kokenut hyväksi tavaksi aloittaa esimerkiksi soitto-oppaaseen nuotintamieni kappaleiden opetuksen pohjaten hieman behavioristiseen sekä konstruktiviseen oppimisenäkemykseen. Ensiksi opettelemme kappaleen juuri niin kuin nuotissa lukee, jonka jälkeen alamme miettimään kappaleeseen tyylinmukaisia variaatioita.

Saarijärven kanteleen soitossa variaatiot syntyvät yleensä aiemmin mainitsemistani höystöistä sekä sointujen vaihdoksista. Muuntelua käytämme kuitenkin yleensä vasta sen jälkeen, kun kappale on oppilaalla hyvin hallinnassa. Se pohjaa enemmän konstruktiviseen oppimisenäkemykseen, jossa halutaan antaa oppilaalle valmiudet oppia käyttämään omaa luovuuttaan esimerkiksi sovittamisen, säveltämisen sekä muuntelun kautta.

4.2 Nuotintaminen

Nuotintaminen Saarijärven kanteleelle on melko uutta, jonka takia vakiintunutta nuotinnustapaa ole vielä olemassa. Vanhat nuotit, joita löytyy arkistosta vain muutamia, ovat hankalasti luettavia, eivätkä ne sisällä kaikkea tarvittavaa informaatiota. Näihin arkistosta löytyviin nuotteihin on kirjoitettu pelkästään päämelodia. Nuoteista ei käy ilmi sointumerkit, eivätkä oikean

käden sormilla näpättävät äänet, jotka ovat sulkutyylillä soitettaessa pääosassa. Sulkutyylillä perustuu sointuihin ja sointuotteiden ympärillä pyörivään melodiaan. Nuoteissa olisi hyvä tulla ilmi kaikki tarvittavat tiedot; soinnut, melodia, sointuveloitukset, höystöt sekä näppäykset.

Kanteleensoitonopettaja Anu Alviola on kehittänyt pienkanteleille hyvin paljon käytetyn ja suosittun nuotinnustavan. Hän merkitsee nuotteihinsa reaalisointumerkit, jotka ovat tärkeitä soitettaessa sulkutyylillä. Sointumerkit määräävät sulkutyylillä soitettaessa vasemman käden sormien paikan sointuotteiden mukaan. Alviola merkitsee nuotteihinsa oikean käden näppäykset ja höystöt x-nuotilla. Tätä x-merkintää on alettu käyttää myös Saarijärven kanteleelle nuotintamassa. (Kauhanen 2018.) Mielestäni olisi hyvä soveltaa tätä Alviolan hyväksi todettua nuotinnustapaa myös Saarijärven kanteleelle. Pienkantelenuotinnuksesta voisi hyödyntää x-merkinnät sekä sointuotteet ja päämelodiat.

Pauliina Syrjälä on nuotintanut tohtorintyöhönsä muutamia Saarijärven kanteleella soitettuja kappaleita. Näistä nuotinnoksista osa on liitetty ”Kantelepelimannit Arvi, Aarne ja Alfred - tikkusointotradition soiva tyylintutkimus” artikkeliin. (Syrjälä 2018.) Olen saanut häneltä tutkittavaksi muut nuotinnokset, joita ei ole julkaistu. Syrjälä on tehnyt nuotinnokset hyvin tarkasti arkistoäänitteiden perusteella. Hän on kirjoittanut auki kaikki oikean käden näppäilyhöystöt x-nuotein, sointumerkit sekä sointuveloitukset, jotka toistuvat usein kappaleiden samoissa kohdissa. (Syrjälä 2018.) Syrjälän tekemät nuotinnokset ovat tarkkoja ja analyttisiä, jonka takia ne voivat olla joskus hankalasti ymmärrettäviä. Niistä voisi kuitenkin poimia parhaat puolet julkaistaviin nuotinnoksiin.

Olemme yhdessä muusikkoystävänä Hanna Rynäsen kanssa suunnitelleet Saarijärven kantele soitto-opaan tekemistä. Olemme suunnitelleet, että tekisimme yleispätevän soitto-opaan, jossa kävisi ilmi, kuinka Saarijärven kanteletta soitetaan ja millaista sillä soitettu perinnesävel on. Soitto-opas sisältäisi eri tasoisia kappaleita, jolloin kuka tahansa voisi oppia soittamaan Saarijärven kanteletta oppaan avulla. Hyödynnämme soitto-opaan nuotinnustyössä Niemiseltä opittuja perinne-kappaleita. Tämä opinnäytetyö on osa myöhemmin julkaistavaa soitto-opasta. Alviolan ja Syrjälän nuotinnustyylien hyödyntäminen julkaistavassa materiaalissa olisi mielestämme kannattavaa, sillä hyväksi todettuja nuotinnustapoja ei kannata lähteä liikaa muokkaamaan. Käytämme edellä mainittuja nuotinnustyyliä siis soitto-opaamme nuotinnusten pohjana ja kehitämme samalla oman tyylimme nuotintaa Saarijärven kanteleelle.

Olen käyttänyt nuotintamissani kappaleissa x-merkintää, jota Alviola on käyttänyt pienkantele-
nuotinnoksissaan. X-merkintä tarkoittaa siis oikean käden sormien näppäystä kappaleessa.
Olen todennut, että tuo merkintätapa on selkeä sekä informatiivinen. Tämän x-merkinnän ylä-
puolelle olen kirjoittanut sorminumerot, jotka kertovat millä sormella ääni näpätään. Nuoteissa
1-sormi on peukalo, 2-sormi etusormi, 3-sormi on keskisormi ja niin edelleen. Samat sormijär-
jestykset pätevät tekemässäni sointukaaviossa, johon on merkitty kaikki nuotintamissani kap-
paleissa käytettävät soinnut sekä sormien paikat. Päädyin merkitsemään soinnut sekä reaali-
sointumerkein että astenumeroiin. Tällöin soittaja näkee heti sointuasteen merkityksen (NUOT-
TIESIMERKKI 1).

NUOTTIESIMERKKI 1. Nuotinnoksen sointumerkintä, x-merkintä ja sorminumerot. Tahti kap-
paleesta Kahvipannu

4.3 Kappaleet

Valitsin nuotinnettavaksi neljä kappaletta, jotka ovat Saarijärven kanteleella ja tikkutyylillä soi-
tettua perinteistä musiikkia. Niitä on soitettu varsinkin Keski-Suomen alueella jo monia kym-
meniä vuosia. Olen oppinut kappaleita sekä Rauno Niemiseltä että Maija Kauhaselta. Niemi-
sen kanssa olemme soittaneet pian vuoden ajan Sarijärtwi Candlet -yhtyeessä perinnekappa-
leita muun muassa Keski-Suomesta sekä sen lähialueilta. Ohjelmistoa Saarijärven kanteleen
perinнемusiikista on kertynyt lyhyessä ajassa jo valtava määrä.

Valitsin juuri nämä kappaleet, koska ne ovat iskeneet itseeni erityisesti. Olen pitänyt niiden
soittamisesta, sillä variaation ja muuntelun varaa on valtavasti kaikissa kappaleissa. Vaikka

kappaleet ovat melko yksikertaisia, ne ovat samalla varmasti tarpeeksi haastavia sekä mielenkiintoisia kaikille Saarijärven kanteleen soittajille. Kappaleita ei ole liitetty osaksi tätä opinnäytetyötä, sillä ne tullaan julkaisemaan myöhemmin osana suurempaa nuottikokonaisuutta.

Saarijärven kanteletyylin perinnekappaleita ei soiteta nykyään juurikaan, koska vanhempia perinteentaitajia on jäljellä enää muutamia. Lisäksi nuoremmat soittajat keskittyvät pääasiassa tekemään omaa musiikkiaan, jolloin vanhat kappaleet jäävät uusien varjoon. Tästä syystä perustimme Saarijärvi Candlet yhtyeen pitämään yllä Saarijärven kanteleen katoavaa perinnettä.

Toisena Saarijärven kanteleen perinnesäveltäjänä ylläpitävänä yhtyeenä mainittakoon Ruuhkavuosi, joka on perustettu muutama vuosi sitten Kari Dahlblomin muistolle. Ruuhkavuosi soittaa Karilta oppimiaan kappaleita Keski-Suomesta. Toivon Saarijärven kanteletyylin perinteen jatkuvan katkeamatta, ja että mahdollisimman moni löytäisi tällä soittimella soitettua perinnesäveltämyötä myöhemmin julkaistavasta soitto-oppaasta.

4.3.1 Hienohelma

Hienohelma on tyypillinen Saarijärven kanteleella soitettu polkka. Kappaletta on soitettu Keski-Suomen lisäksi muun muassa Pohjanmaalla. Hienohelma-polkka on tasajakoinen eli se on kirjoitettu 2/4 -tahtilajiin, johon yleensä kaikki polkat kirjoitetaan. Tällä kappaleella on monta nimeä, mutta yleisimmin se tunnetaan kanteleensoittajien keskuudessa Hienohelmana sekä Viipurin pukkina. Kuuluisimmista kantelepelimanneista muun muassa Arvi Pokela sekä Aarne Moisio ovat soittaneet kyseistä kappaletta. (Nieminen 2018; Kauhanen 2018; Syrjälä 2018.)

Hienohelma on ollut ensimmäisiä kappaleita, joita olen soittanut Saarijärven kanteleella. Olen oppinut Kauhaselta yksinkertaisen version, sekä yhden variaatiotyylin. Lisäksi Niemiseltä olen oppinut kappaleen Arvi Pokelan tyyliin, jossa on hieman erilaiset höystökuvio. Nuotinnokseen kappaleesta olen merkinnyt yläriville Kauhaselta oppimani version sekä alariville yhden variaatioversion. Siihen olen sekoitellut sekä Niemiseltä että Kauhaselta oppimiani variaatioita.

Hienohelma-kappaleen hienous on siinä, että sen voi soittaa todella yksinkertaisesti tai monimutkaisesti vain lisäämällä höystöjä, eli näppäyksiä, mukaan soituspohjaa kulkevaan melodiaan. Olen tehnyt nuotinnokseen kaksi stemmaa, joista ylempi on yksinkertaisempi, niin sanottu

luurankomelodia kappaleesta. Alempaan stemmaan olen lisännyt näppäilyhöystöjä, jotka ovat tyypillisiä tälle kappaleelle. Soittaja voi halutessaan varioida melodiaa muuntelemalla ja lisäämällä näppäilyhöystöjä haluamiinsa paikkoihin. Alla olevassa nuottiesimerkissä on nähtävissä muuntelua kappaleen neljästä ensimmäisestä tahdista (NUOTTIESIMERKKI 2).

The image shows a musical score for two staves in 2/4 time, key of G major. The top staff contains a melody with four measures. Above the first measure is a chord symbol 'I G'. Above the fourth measure are 'I G' and 'V7 D7'. The bottom staff contains a bass line with four measures. Above the first measure is a chord symbol 'I G'. Above the second measure are fingerings '1' and '2'. Above the third measure are '3' and '3'. Above the fourth measure are 'I G' and 'V7 D7'. The notation includes various note values, rests, and fingerings (marked with '1', '2', '3') and 'x' marks indicating fretted notes.

NUOTTIESIMERKKI 2. Hienohelma-kappaleen alun muuntelua

4.3.2 Kahvipannu

Kahvipannu on kantelepolkka, jota on soitettu paljon Saarijärven kanteleella pääasiassa Keski-Suomen alueella. Kantelepolkaksi sen tunnistaa siitä, että melodia liikkuu kappaleessa vahvasti sointuotteiden ympärillä. Kahvipannussa on kolmisointujen sävelillä kulkevan luurankomelodian lisäksi useita nopeita näppäyshöystöjä, jotka tuovat eloa kappaleeseen. Kahvipannun nuotinnos ei eroa juurikaan Hienohelman nuotinnoksesta. Se on Hienohelman tapaan tasajakoinen, eli siis polkalle ominaisesti kirjoitettu 2/4 -tahtilajiin.

Opin kappaleen muutamia vuosia sitten soittotunnilla Kauhasen opissa, myöhemmin olemme soittaneet sitä myös yhdessä yhtyeemme Sarijärtwi Candlet kanssa. Ihastuin Kahvipannun rempseään ja rivakkaan menoon, joka tulee esiin erityisesti b-osan melodiassa. Lisäksi se sopii erityisen hyvin pariksi Hienohelman kanssa. Perinnekappaleita on usein yhdistetty potpuriksi, jotka luovat yhden musiikillisen kokonaisuuden. Siispä, jos Hienohelma ja Kahvipannu soitettaisiin peräkkäin, ne muodostaisivat yhdessä polkkapotpurin. (Nieminen 2018; Kauhanen 2018.) Juuri sen takia halusinkin nuotintaa Kahvipannu-polkan Hienohelman lisäksi. Olemme soittaneet sitä myös Sarijärtwi Candlet -yhtyeen kanssa. Kahvipannun nuotinnos ei eroa merkittävästi puolesta juurikaan Hienohelman nuotinnoksesta (NUOTTIESIMERKKI 3).

NUOTTIESIMERKKI 3. Kaksi tahtia kappaleen Kahvipannu b-osasta

4.3.3 Polska

Perinteinen Polska on tyypillinen esimerkki Saarijärven kanteleella soitetuista polskista. Halusin nuotintaa myös kolmijakoisen kappaleen. Kolmijakaisuus tarkoittaa sitä, että yhdessä tahdissa lasketaan kolmeen. Näin ollen tahtilajimerkintä on 3/4. Polskan melodia liikkuu soittimelle tyypillisesti sointuotteiden mukaan, ja siihen sisältyy paljon tan-ta-ka -rytmejä. Rytmi on näkyvässä alla olevassa nuottiesimerkissä punaisessa laatikossa. Olen käyttänyt nuotinnoksessa x-merkintää kuvaamaan näppäystä samoin kuin edellisissä kappaleissa (NUOTTIESIMERKKI 4).

Polska oli Hienohelman tapaan ensimmäisiä kappaleita, joita opettelin soittamaan Saarijärven kanteleella. Kyseinen kappale on todella mukaansatempaava melodiakoukeroidensa ansiosta. Lisäksi melodia on enemmän laulunomainen, joka luo vaihtelevuutta polkkiin verrattuna (NUOTTIESIMERKKI 4).

NUOTTIESIMERKKI 4. Perinteinen Polska ja tan-ta-ka -rytmi

4.3.4 Vanha valssi

Liinus Simpsiön soittama Vanha valssi, toiselta nimeltään Yhden soinnun valssi, oli ensimmäisinpä kappaleita, joita soitimme yhdessä Sarijärtwi Cadlet -yhtyeemme kanssa. Opin sen noin vuosi sitten harjoituksissamme Rauno Niemiseltä.

Valssi on hyvin yksinkertainen, sillä se kulkee pääasiassa kolmisointulinjaa, johon on lisätty muutamia näppäyksiä. Tästä johtuen se soveltuu todella hyvin esimerkiksi ensimmäiseksi Saarijärven kanteleella opetettavaksi kappaleeksi. Vanha valssi on yksinkertaisuudessaan hyvin kaunis kappale. Liinus Simpsiön on soittanut kappaletta hyvin rempseästi ja soivasti, jolloin välttämättä kaikista hänen soittamista sävelistä ei ole saanut selvää. Simpsiön tyyli on ollut ominaista sointuveläisyyttä. Näitä Simpsiön sointuveläisyyttä soittaja voikin viljellä valssissa kaikkiin paikkoihin, joihin sen ehtii ottaa. Hänen soittamistaan kuvaisi hyvin esimerkiksi huoleton ja rento soittotyyli. (Nieminen 2018.) Nuottiesimerkissä näkyvät valssin kolmisointukulut, joita kappaleessa on monessa kohdassa (NUOTTIESIMERKKI 5).

NUOTTIESIMERKKI 5. Kolmisointukuljetukset Vanhassa valssissa

5 POHDINTA

Opinnäytetyöprosessi on ollut kokonaisuudessaan erittäin antoisa sekä avartava kokemus. Saarijärven kanteleelle nuotintaminen sekä soitto-oppaan tekeminen on ollut todella mielenkiintoista, sillä en ollut tehnyt sitä juurikaan ennen tämän opinnäytetyön työstämistä. Olen syventänyt tietämystäni aiheesta sekä nuotintanut kappaleita, jotka ovat olleet minulle merkittäviä jo pidemmän aikaa. Niemiseltä oppimani kappaleet sekä ainutlaatuinen kosketus Saarijärven kanteleensoittajien sekä musiikin historiaan on mahdollistanut opinnäytetyöprosessini etene-
misen.

Tulevaisuuden haaveenani on Saarijärven kanteleen soitto-oppaan virallinen julkaisu. Aion kehittää soitto-opasta opinnäytetyöni jälkeen ja julkaista yhdessä muusikkoystäväni Hanna Ryy-
näsen kanssa yleispätevän Saarijärven kanteleen soitto-oppaan. Opas tulee pitämään sisäl-
lään tähän opinnäytetyöhön nuotintamieni kappaleiden lisäksi muun muassa Rauno Niemiseltä
oppimamme perinnekappaleita. Suurin toiveeni on, että soitto-opas saataisiin painettua kir-
jaksi, jota kantelepedagogit, harrastelijat sekä oppilaat voisivat hyödyntää kanteleensoiton
opiskelussa ja opettamisessa.

Nuotinnustyylien tutkiminen sekä analysointi on ollut minulle erittäin mielekästä. Koen, että
nuotintamisen tutkiminen, monien tyylien yhdistäminen sekä parhaiden nuotinnustapojen etsi-
minen on hyödyllistä kaikille Saarijärven kanteleesta kiinnostuneille. Toivon, että nuotintamis-
tani kappaleista sekä tulevasta soitto-oppaasta on hyötyä mahdollisimman monelle matkalla
Saarijärven kanteletyylin ihmeelliseen maailmaan.

Perinteen ylläpitäminen sekä vaaliminen on minulle tärkeää, sillä esimerkiksi Saarijärven kan-
teleen perinnettä soittavia kanteleensoittajia on tällä hetkellä varsin vähän. Mikäli virallista jul-
kaisijaa soitto-oppaalle ei löydy, se on mahdollista julkaista myös omakustanteena. Julkaisu-
tavasta huolimatta päätavoitteenani on saada Saarijärven kanteleen perinnekappaleita sekä -
musiikkia niin kantelepedagogien kuin oppilaidenkin saataville.

Saarijärven kanteletyylin perinteen vaaliminen ja sen tuominen osaksi tämän päivän musiikkia
on minulle tärkeää. Koen olevani omana itsenäni osa Saarijärven kanteleen perinnettä ja sen
jatkumoa.

LÄHTEET

- Ala-Könni, E. 1986. Saarijärven kantele. Teoksessa E. Ala-Könni (toim.). Kansanmusiikki. Tutkielmia neljältä vuosikymmeneltä. Kaustinen: Kansanmusiikki-instituutti, 31–38.
- Dahlblom, K. 2011. Keski-Suomen kantele. Äänekoski: Kari ja Tuula Dahlblom.
- Finna.fi. Soitin; kantele. Karjalan kannel. Pyöreäperäinen rahvaan laatikkokantele. Saatavissa: <https://www.finna.fi/Record/lusto.M011-332443>. Viitattu 9.5.2019
- Kantele. Etno.net. Saatavissa: <https://etno.net/soitin/kantele>. Viitattu 9.5.2019
- Kauhanen, M. 2018. Henkilökohtainen tiedonanto. 11.9.2018.
- Hakulinen, J. 2010. Mestari, kisälli, oppipoika – hiljainen tieto vallankäytön välineenä. Sibelius-Akatemia. Taidehallinnon maisteriohjelma. Tutkielma. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/234994/nbnfife201009012384.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 9.5.2019
- Hirsjärvi, S., Remes P. & Sajavaara, P. 2008. Tutki ja kirjoita. Otavan kirjapaino Oy, Keuruu. Tammi.
- JAMK oppimateriaalit. Oppimiskäsitykset. Humanistinen/Kokemuksellinen oppiminen. Saatavissa: <http://oppimateriaalit.jamk.fi/oppimiskäsitykset/oppimiskäsitykset/humanistinen-kokemuksellinen-op-piminen>. Viitattu 9.5.2019.
- Laitinen, H. 2010. Alkusoitto. Rakas tunnettu kantele. Teoksessa R. Blomster (toim.). Kantele. Hämeenlinna: Suomen Kirjallisuuden Seura, 11-167.
- Laitinen, H. 2019. Koverokanteleesta laatikkokanteleeseen. Luentomuistiinpanot. Kulttuuriosuuskunta Uulu. Tampere. 23.3.2019.
- Nieminen, R. 2018. Keskustelu. 20.11.2018.
- Nieminen, R. 2019a. Henkilökohtainen tiedonanto. Puhelinkeskustelu. 8.2.2019.
- Nieminen, R. 2019b. Saarijärven kantele soittimena. Luentomuistiinpanot. Kulttuuriosuuskunta Uulu. Tampere. 23.3.2019.
- Pöyhönen, Markku O. 2011. Muusikon tietämisen tavat: moniälykyys, hiljainen tieto ja musiikin esittämisen taito korkeakoulun instrumenttituntien näkökulmasta. Musiikkikasvatuksen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä studies in humanities 164.
- Rauste-Von Wright, M., Von Wright, J. & Soini, T. 2003. Oppiminen ja koulutus. 9. uudistettu painos. Juva: WSOY.
- Saarijärvi-Seura ry. Saarijärveläisen Jooseppi Pohjolan kantele. <https://kotiseudut.fi/saarijarviseura/etusivu/esineiston-kotina-saarijarven-museo>. Viitattu 11.5.2019

Saha, H. 1996. Kansanmusiikin tyyli ja muuntelu. Kaustinen: Kansanmusiikki-instituutti.

Saha, H. 2006. Kantele. Teoksessa A. Asplund, H. Laitinen, T. Leisiö, H. Saha & S. Westerholm (toim.). Suomen musiikin historia. Kansanmusiikki. Porvoo: WSOY, 399–418.

Syrjälä, P. 2018. Kantelepelimannit Arvi, Aarne ja Alfred - tikkusoittotradition soiva tyylintutkimus. Teoksessa K. Ramsted, E. Hytönen-Ng & J. Mäkelä (toim.). Etnomusikologian vuosikirja vol. 30. Etnomusikologinen Seura r.y, 35-65.

Syrjälä, P. 2019. Tikkusoittoperinteen soiva tyylintutkimus. Luentomuistiinpanot. Kulttuuri-
osuuskunta Uulu. Tampere. 23.3.2019.

Taikopeda. Oppipoika – kisälli – mestari. Taidekorkeakoulupedagogiikka. Saatavissa: <http://www.taikopeda.fi/oppaitaopettamiseen/oppiminen/oppipoika-kisalli-mestari.html>. Viitattu 9.5.2019

Tenhunen, A-L. 2010. Kanteleen suuri nousu. Teoksessa R. Blomster (toim.). Kantele. Hämeenlinna: Suomen Kirjallisuuden Seura, 171-307.

Temps Oy. Hämeenlinnan kaupungin historiallisen museon kanteleet. Koverokantele. Saatavissa: http://www.temps.fi/2015/05/27/hameenlinnan-kaupungin-historiallisen-museon-kanteleet/img_4671_hkm2813/. Viitattu 9.5.2019

